

De onuitgesproken grondslag van dit stuk was dat van Kleffens (hij achtte zich daartoe als minister van buitenlandse zaken verplicht) rekening hield met de mogelijkheid van besprekingen die tot de 'remise-vrede' zouden leiden welke Gerbrandy juist principieel 'verwerpelijk' genoemd had.

Daags nadat de Nederlandse minister van buitenlandse zaken zijn nota voltooid had, sprak, gelijk reeds vermeld, Hitler in Berlijn (19 juli). In de toespraak die Hitler zelf als zijn '*letzter Appell an die allgemeine Vernunft*' aanduidde, deed hij geen vredesaanbod of iets wat daarop leek; hij drukte slechts een zekere bereidheid tot onderhandelen in één zin uit: '*Ich sehe keinen Grund, der zur Fortführung dieses Kampfes zwingen könnte.*'

Hoe zou Engeland hierop reageren? Op 20 juli sprak van Kleffens met Halifax. Blijkens zijn schriftelijk verslag aan de koningin hield de Nederlandse minister onderhandelingen met Duitsland voor mogelijk, ja hij was zo optimistisch om (in overeenstemming met de teneur van zijn nota van 18 juli) te menen dat Hitler bereid zou zijn Nederland te ontruimen, maar Halifax, die daar niet van overtuigd was en aannam dat Duitsland in elk geval Noorwegen zou vasthouden, hechtte geen waarde aan het vage Duitse aanbod. Vrede met Engeland? 'Dat heeft hij ook tegenover Tsjecho-slowakije en Polen steeds gezegd.'¹

zodanige vrede zou komen: er was ook 'de mogelijkheid, dat Duitsland er in zou slagen, het Britse Rijk te vernietigen.'

In zijn nota d.d. 7 augustus (a.v., p. 213-14) beperkte van den Tempel zich er toe, een uitgebreid beeld te schetsen van de nadelige politieke, militaire, economische en sociale gevolgen die voor Engeland zouden voortvloeien uit 'verlies van de onafhankelijkheid van Nederland', ja zelfs uit 'een sterke inbreuk op zijn zelfstandigheid'; ook in de positie van de Nederlandse overzeese gebiedsdelen zou dan verandering komen. 'De gevaren', concludeerde hij, 'welke voor Engeland en het Britse imperium besloten liggen in de vorming van een continentaal blok onder Duitse hegemonie, worden door de al of niet formele opname van Nederland in dat blok in buitengewone mate vergroot.'

Welter daarentegen stond blijkens zijn (door Hart en Peekema geschreven) verhandeling van 10 augustus (a.v., p. 219-20) 'niet a priori afwijzend tegenover elke Europese ordeningsgedachte', zij het dat hij 'in een nieuw Europees bestel' wél 'een zo groot mogelijke zelfstandigheid van Nederland' wilde nastreven; daarbij moest dan vooral gewezen worden op de betekenis van Nederlands-Indië, 'en wat wij ook denken van de gedachtenwereld van het Derde Rijk en zijn machthebbers, op belangrijke punten zo tegengesteld aan Nederlandse overtuigingen, weinigen zullen in nuchtere redelijkheid volhouden, dat het daarginds geheel ontbreekt aan een zekere wijdheid van doelstelling en aan grondigheid van intellectuele voorbereiding'.

¹ Brief, 20 juli 1940, van van Kleffens aan de koningin (DBPN, C, dl. I, p. 206-07).